

УДК 343.132(477)

С. С. ТЕРЕЩУК,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0000-0002-7263-4155>

СИСТЕМА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПІДСТАВИ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

Розглянуто кримінальне процесуальне законодавство України, що регулює проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Виявлено певні неузгодженості та прогалини, надано окремі пропозиції та рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: кримінальне провадження, негласні слідчі (розшукові) дії, підозрюваний, суд, слідчий суддя, прокурор, процесуальний керівник, Єдиний реєстр досудових розслідувань, кримінальне правопорушення.

Tereshchuk, S.S. (2017), "The system of secret investigative (search) actions and the procedural grounds for their conduction" ["Systema nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta protsesualni pidstavy yikh provedenia"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 87–92.

Постановка проблеми. Серед науковців досих пір триває дискусія щодо ролі негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) у системі кримінального судочинства України. Ухвалення оновленого КПК України, як і будь-яка інша глобальна новація в законодавстві, не могло відбутися без виникнення певних суперечностей і питань, відповідей на які закон не дає. Незважаючи на те, що інституту негласних слідчих (розшукових) дій присвячено значну

кількість статей (понад тридцять) КПК України, залишилося багато положень, які є законодавчо недостатньо врегульованими та неоднозначними для розуміння і правозастосування. Тому необхідно висвітлити окремі аспекти правового регулювання зазначеного процесуального інституту для більш повного та глибокого його розуміння [1, с. 155].

Стан дослідження. Питання системи негласних слідчих (розшукових) дій і процесуальних

підстав для їх проведення досліджували такі вчені, як М. В. Багрій, О. М. Бандурка, О. А. Білчак, С. М. Гусаров, А. А. Коваль, М. В. Корнієнко, В. В. Луцик, Д. Б. Сергєєва, В. М. Тертишник, О. О. Юхно. Зазначеними вченими зроблено вагомий внесок у дослідження загальних проблем інституту негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, однак вважаємо за необхідне висвітлити додатково певні питання та надати рекомендації щодо шляхів їх удосконалення.

Мега статті – характеристика окремих аспектів інституту негласних слідчих (розшукових) дій і надання рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства України в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. За слушним висловлюванням академіка О. М. Бандурки, розвиток права в історії людства у глобальному сенсі має прогресивний характер. Державні механізми та правові системи в різних країнах упродовж століть розвивалися, вдосконалювалися, ставали більш довершеними, складними і відповідними суспільним реаліям. Законодавство також удосконалювалося, але не стільки з точки зору юридичної техніки, скільки з позицій гуманізму, забезпеченості законних прав, свобод та інтересів особи. З часів поділу права на матеріальне та процесуальне, а останнього на цивільно-процесуальне та кримінально-процесуальне ці галузі невпинно розвиваються. Показником успішності розвитку є захищеність людини, яка проголошена Конституцією України найвищою соціальною цінністю [2, с. 94–95].

Як доречно зазначив Б. А. Шолудько, правова регламентація гласних і негласних слідчих (розшукових) дій у КПК України спрямована на посилення правоохоронної функції держави та захист прав і свобод окремих осіб, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань. Вона розширюватиме можливості оперативно-розшукової діяльності за умови дотримання конституційних гарантій прав особи [3].

Треба відзначити, що нормативно-владний вплив держави відбувається шляхом установлення правових норм з юридично значущих питань, що виникають у рамках суспільних відносин, при цьому правові норми утворюють певну систему. Л. М. Калінкович доречно зазначає, що «правові норми, які безпосередньо регламентують оперативно-розшукову діяльність органів внутрішніх справ, представляють не випадкову суму, а сукупність взаємопов'язаних правових приписів, тобто складну систему» [4, с. 91]. Будь-яка система – це в пе-

ршу чергу цілісність, сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів (частин), які у своїй єдності набувають якісно нових властивостей [2, с. 97].

Ми підтримуємо позицію М. В. Багрія, який зазначає, що однією з проблем, яку потрібно вирішити, є питання підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, у ч. 2 ст. 246 КПК України визначено, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Тобто негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися лише у випадку, якщо вчинено злочин (закінчений або незакінчений). Таке ж положення закріплено в ч. 3 ст. 248 КПК України, відповідно до якої слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо прокурор чи слідчий доведуть наявність достатніх підстав вважати, що був учинений злочин відповідної тяжкості, та під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути встановлені особи, які вчинили злочин. Також у ч. 2 цієї статті передбачено вимогу, що до клопотання слідчого, прокурора обов'язково додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Аналіз зазначених норм дає підстави стверджувати, що КПК України не передбачає можливості надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії за наявності лише підозри, що невдовзі може бути вчинений певний злочин. Ці положення фактично позбавляють можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій із профілактичною чи запобіжною метою. Однак у ч. 3 ст. 8 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначається, що оперативно-розшукові заходи (які визначені в КПК України як негласні слідчі (розшукові) дії) проводяться з метою запобігання вчиненню тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення, терористичних актів та інших посягань. Таким чином, Закон допускає проведення негласних слідчих (розшукових) дій з метою запобігання вчиненню кримінального правопорушення, тобто у випадку, коли кримінальне правопорушення ще не вчинено, але існує підозра щодо його вчинення. У зв'язку з цим існує певна неузгодженість у нормативному регулюванні положень КПК України та закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», яка повинна бути врахована та вирішена законодавцем. Видається доцільним виключити відповідні

положення із закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оскільки негласні слідчі (розшукові) дії (як і гласні слідчі й інші процесуальні дії) не можуть проводитися для запобігання кримінальним правопорушенням, тобто для їх профілактики, попередження та припинення. У цьому контексті доцільно згадати норму КПК України 1960 р. (ст. 114-1), яка не знайшла свого відображення в КПК України 2012 р. про те, що начальник слідчого відділу (сьогодні – керівник органу досудового розслідування) здійснює контроль за своєчасністю дій слідчих із розкриття злочинів і запобігання їм. Тобто на сьогодні слідчого позбавлено обов'язку запобігати вчиненню кримінальних правопорушень [5, с. 46–47].

У теорії кримінального процесу підстави проведення процесуальних дій, у тому числі НСРД, прийнято поділяти на такі три групи: матеріально-правові, процесуальні та фактичні [6, с. 51]. Матеріально-правовою підставою проведення НСРД є ступінь тяжкості кримінального правопорушення, щодо якого відбувається розслідування в рамках конкретного кримінального провадження. Це означає, що проведення НСРД під час розслідування кримінальних проступків не допускається (ст. 300 КПК України). Кримінальним процесуальним законом закріплено положення, згідно з яким більшість НСРД проводяться виключно під час кримінального провадження щодо тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень. До таких дій належать: аудіо- та відео-контроль особи; накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем (стосовно дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем; моніторинг банківських рахунків; контроль за вчиненням злочину, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Крім того, такі НСРД, як зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частин, доступ до яких не обмежений власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний із подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України), та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), можуть бути проведені під час розслідування кримінальних правопорушень будь-якої тяжкості.

Процесуальною підставою для проведення НСРД є прийняття рішення відповідним суб'єктом кримінального провадження у формі процесуального документа. Варто зазначити, що відповідно до положення п. 1.9 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [7] процесуальними документами щодо проведення НСРД є постанови, клопотання, доручення, протоколи уповноваженого співробітника (працівника) оперативного підрозділу, слідчого, прокурора, а також ухвали слідчого судді. Це – широке трактування законодавцем процесуальних документів, а якщо розглядати у вузькому розумінні, то такими документами слід вважати постанову слідчого, прокурора (у випадках, коли вони уповноважені законом прийняти таке рішення) або ухвалу слідчого судді. Фактичними підставами для проведення НСРД є такі.

1. Наявні відомості, які потребують перевірки для підтвердження або спростування інформації про вчинене кримінальне правопорушення. Джерелами інформації про вчинені кримінальні правопорушення або такі, що готуються, можуть бути: заяви, листи й інші повідомлення громадян, службових або посадових осіб, підприємств, установ та організацій; повідомлення ЗМІ (газет, журналів, теле- і радіопрограм тощо); відомості, отримані під час допиту особи; матеріали чи відомості, отримані за результатами проведення огляду або обшуку речей, житла чи іншого володіння особи тощо. Інформація про кримінальне правопорушення також може бути отримана під час проведення НСРД в іншому кримінальному провадженні (під час проведення аудіо-, відео-контролю особи, за результатами огляду і виїмки кореспонденції тощо). Проте отримана з таких джерел інформація потребує перевірки, підтвердження достовірності фактів, обставин або встановлення інших даних із застосуванням НСРД з метою перевірки події чи ознак злочину для прийняття законного рішення та реагування. Як підставу для проведення НСРД закон визначає також наявність інформації про кримінальне правопорушення, вчинене невстановленими особами. Такі кримінальні правопорушення на практиці називають неочевидними кримінальними правопорушеннями. Це можуть бути вбивства, крадіжки, умисне знищення або пошкодження майна, виготовлення чи збут підроблених грошей або цінних паперів тощо. Неочевидними вважаються і такі злочини, коли потерпілий не може або відмовляється повідомити місце, спосіб та інші обставини

вчинення щодо нього злочину, прикмети злочинців, їх склад, розмір шкоди, завданої злочинцем, тощо. Отже, за наявності відомостей про злочин уповноважені на організацію та проведення НСРД суб'єкти зобов'язані здійснити низку заходів для перевірки її достовірності. Цільова спрямованість такої перевірки відображається під час огляду предметів і документів, коли вивчаються і фіксуються їх індивідуальні ознаки та виявлені на них сліди злочину.

2. Наявні відомості, що потребують перевірки, про особу, яка вчинила чи готується до вчинення злочину. Під час підготовки до злочину особа підшукує або пристосовує засоби чи знаряддя, підшукує співучасників, тобто створює умови для вчинення злочину. Перевірка інформації про особу відбувається з метою отримання фактичних даних, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. Отже, більш детальні відомості про особу підлягають ретельній перевірці, оскільки містять чітку й точну інформацію саме про фізичну особу, яка підозрюється в підготовці або вчиненні злочину. У разі її виявлення можуть бути вжиті процесуальне затримання за підозрою у вчиненні злочину, тримання під вартою та інші засоби процесуального примусу з метою отримання пояснень щодо факту проти-правного діяння.

3. Наявні відомості про осіб, які переховуються від органів розслідування. До таких належать: особи, які втекли з-під варти, конвою або караулу; підозрювані, обвинувачені (підсудні), які ухиляються від слідства та суду; особи, обвинувачені у злісному порушенні правил адміністративного нагляду; особи, які переховуються; обвинувачені військовослужбовці, які ухиляються від військової служби; обвинувачені в ухиленні від відбування покарання; засуджені, яким було надано короткострокову відпустку з місць відбування покарання; особи, які були направлені судами на примусове лікування до психіатричних лікарень, лікувально-трудових профілакторіїв для хронічних алкоголіків і наркоманів, а також до спеціальних виховно-трудових установ, якщо вони втекли звідти; умовно засуджені, умовно звільнені з обов'язковим залученням до праці, які ухиляються від виконання покарань; засуджені до виправних робіт без позбавлення волі та такі, які злісно ухиляються від виконання покарання; засуджені до позбавлення волі з відстрочкою виконання вироку суду, які ухиляються від виконання ухвали суду про скасування відстрочки вироку та відбування покарання, визначеного вироком; неповнолітні, які самові-

льно залишили спеціальні навчально-виховні заклади, домівку, та інші правопорушники, які розшуковуються за вчинення правопорушень.

Щодо питання підстав, організації та правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій висловили свою наукову позицію В. М. Тертишник і М. В. Корнієнко. Вони зазначають, що наявний спрощений підхід при унормуванні обмежень сфери застосування негласних слідчих дій не зовсім задовольняє слідчу практику. На їх думку, негласні слідчі дії доцільно дозволити під час розслідування: тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень; усіх злочинів та інших кримінальних правопорушень проти національної безпеки України; злочинів, пов'язаних зі ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини», 162 КК України «Порушення недоторканості житла», 163 КК України «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку, чи через комп'ютер»; усіх корупційних правопорушень, віднесених відповідно до ст. 216 КПК України до підслідності Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро України; кіберзлочинів, передбачених розділом 16 КК України; під час здійснення спеціального (заочного) досудового розслідування відповідно до положень глави 24 (1) «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» [8, с. 107], що ми підтримуємо.

Треба також відзначити позицію С. М. Гусарова, який зазначає, що введення у Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. правового інституту негласних слідчих (розшукових) дій, незважаючи на протилежні думки, слід підтримати, оскільки їх регламентація в новому КПК значно підвищить ефективність правових засад оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів, що мають право на її здійснення відповідно до глави 21 КПК України. Простежується давно очікуване намагання українського законодавця практично вирішити проблеми зближення національного кримінального процесуального й оперативно-розшукового законодавства. Указані новели призвели до скорочення термінів розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, значної економії процесуальних витрат, підвищення ролі та відповідальності слідчого і прокурора за вказане, починаючи з початку проведення кримінального провадження [8, с. 39].

Висновок. На підставі отриманих результатів дослідження слід зазначити, що науковцями

висловлюються різні думки щодо системи негласних слідчих (розшукових) дій і підстав їх проведення. Окремо слід відзначити недосконалість у главі 21 КПК України «Негласні слідчі (розшукові) дії» положення ч. 1 ст. 246 КПК України про те, що «негласні слідчі (розшукові) дії – різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи не підлягають розголошенню», оскільки законодавець чітко

не зазначає, де регламентовано методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій. На нашу думку, в цьому визначенні доцільно змінити «факт та методи» на «факт та хід проведення», які не підлягає розголошенню. Утім, порушені питання не є остаточними і підлягають додатковому науковому дослідженню або певній законодавчій регламентації.

Список бібліографічних посилань

1. Терещук С. С. Процесуальні особливості запровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2017. № 1 (23). С. 155–157.
2. Тагієв С. В. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України: теорія і практика : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2015. 511 с.
3. Шолудько Б. А. Негласні слідчі (розшукові) дії // Сучасні проблеми правової системи України : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 22 листоп. 2012 р. Вип. 4 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; Київ. ун-т права НАН України. Київ : Ліра-К, 2012. С. 352–355 (дата звернення: 01.10.2017).
4. Калининвич Л. Н. Правовые и организационные основы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел : учеб. пособие. Минск : МВШ МВД СССР, 1988. 102 с.
5. Багрій М. В. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій: напрямки вдосконалення // Кримінальна юстиція в Україні: виклики та перспективи у світлі конституційної реформи : зб. тез першого Львів. форуму з кримінал. юстиції. Київ : ВАІТЕ, 2015. С. 45–49.
6. Багрій М. В., Луцик В. В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід : монографія. Харків : Право, 2017. 376 с.
7. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : затв. наказом Ген. прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Держ. прикордон. служби України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення: 01.10.2017).
8. Корнієнко М. В., Тертишник В. М. Концептуальні проблеми процесуального інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 39, т. 2. С. 105–109.
9. Гусаров С. М. Генезис запровадження негласних слідчих (розшукових) дій у законодавство та практичну діяльність правоохоронних органів України. *Європейські перспективи*. 2013. № 3. С. 35–39.

Надійшла до редколегії 31.10.2017

ТЕРЕЩУК С. С. СИСТЕМА НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ (РОЗЫСКНЫХ) ДЕЙСТВИЙ И ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСНОВАНИЯ ИХ ПРОВЕДЕНИЯ

Рассмотрено уголовное процессуальное законодательство Украины, регулирующее проведение негласных следственных (розыскных) действий. Выявлены некоторые несогласованности, даны отдельные предложения и рекомендации относительно усовершенствования действующего законодательства.

Ключевые слова: уголовное производство, негласные следственных (розыскные) действия, подозреваемый, суд, следственный судья, прокурор, процессуальный руководитель, Единый реестр досудебных расследований, уголовное правонарушение.

TERESHCHUK S. S. THE SYSTEM OF SECRET INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS AND THE PROCEDURAL GROUNDS FOR THEIR CONDUCTION

The current criminal procedural legislation, which regulates the issue of legal grounds for the conduction and the system of secret investigative (search) actions, has been researched. Some theoretical and practical aspects of such actions have been considered. It has been established that the legal regulation of open and secret investigative (search) actions in the Criminal Procedural Code of Ukraine is aimed at strengthening the law-enforcement function of the state and protecting the rights and freedoms of individuals, the interests of society and the state from unlawful encroachments; it will expand the capabilities of operative and search activities in terms of the compliance with the constitutional guarantees of the rights of individuals.

Attention has been paid to the fact that the law allows the conduction of secret investigative (search) actions in order to prevent the commission of criminal offenses. But in case, if the criminal offense has not been committed yet, and there is a suspicion of its commission, there is an inconsistency in

the normative and legal regulation of the provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine and the Law of Ukraine “On Operative and Search Activities”, which must be taken into account and resolved on the legislative level.

The author has analyzed propositions of famous scholars who expressed their position regarding the system of secret investigative (search) actions and the legal grounds for conducting them. According to the results of the study, it has been suggested to make some amendments to the current Criminal Procedural Code of Ukraine.

Keywords: *criminal proceedings, secret investigative (search) actions, suspect, court, an investigating judge, prosecutor, procedural chief, Unified registry of pre-trial investigations, criminal offense.*
